

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

ОСОБИСТІТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Матеріали
ХІ Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Львів, 24 травня 2024 р.

Львів – 2024



Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 25 квітня 2024 року, протокол № 5.

Рецензенти:

Жигайло Наталія Ігорівна – доктор психологічних наук, професор;
Діденко Олександр Васильович – доктор педагогічних наук, професор.

Особистість в екстремальних умовах: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 травня 2024 р., м. Львів).
Львів, 2024. 244 с.

Редакційна колегія:

доктор психологічних наук, доцент **Сірко Р. І.**;
доктор педагогічних наук, професор **Литвин А. В.**;
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Руденко Л. А.**;
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Вдович С. М.** (упорядник);
кандидат психологічних наук, доцент **Стельмах О. В.**;
кандидат психологічних наук, доцент **Яремко Р. Я.**

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції розглядаються психологічні особливості професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій в умовах війни; психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійно-екстремальної діяльності; сучасний стан і перспективи психологічної реабілітації особистості в умовах воєнного стану; міждисциплінарні гуманітарні аспекти підготовки та діяльності особистості в екстремальних умовах.

Для науковців у галузі психології та педагогіки, психологів-практиків і педагогів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, аспірантів, ад'юнктів, докторантів.

Матеріали подано в авторській редакції.

© Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, 2024
© Автори, 2024



Зміст

Розділ 1

Психологічні особливості професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій в умовах війни

Анатолій Сичевський, Олександр Салата

Психологічний захист населення: співпраця психологів ДСНС та поліції 9

Михайло Козяр, Ігор Коваль

Професійна діяльність рятувальників у службово-бойових умовах ризику 12

Людмила П'янківська

Життєстійкість особистості в умовах війни 15

Андрій Романишин, Алла Неурова

Моральний дух воїнів як головна зброя війни 20

Олексій Гук, Андрій Литвин

Вплив особистісно-професійних якостей військовослужбовців на здатність виконувати службово-бойові завдання 24

Лілія Тютюнник

Особливості функціонування мисленнєвої сфери військовослужбовців у бойових умовах 28

Оксана Ткачик, Павло Пастухов

Особливості психологічної підготовки військовослужбовців до бойових дій 32

Назарій Коцур

Резильєнтність як складова інтелекту 36

Інга Степанюк

Психологічні особливості поведінкових стратегій подолання стресу у військовослужбовців Збройних сил України в умовах воєнного стану 39

Інеш Нагайська

Психологічні особливості стресостійкості майбутніх психологів в умовах воєнного стану 41

Ірина Тимчук

Підтримка психологічного здоров'я рятувальників як невід'ємна складова ризико-орієнтованого підходу до організації рятувальних робіт

44

Розділ 2

Психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійно-екстремальної діяльності

Лариса Руденко, Наталія Іванишин

Професійна іншомовна підготовка фахівців цивільного захисту в Естонській академії наук безпеки

48

Андрій Цюприк

Особливості професійної соціалізації особистості в умовах соціальних змін

50

Таїсія Тертична, Алла Коломієць

Життестійкість як структурна складов емоційної культури майбутнього вчителя в екстремальних умовах сучасності

53

Юрій Вінтюк

Фільмотренінг у підготовці фахівців до здійснення діяльності в екстремальних умовах

57

Емілія Костишин, Анна Іванів

Соціальне підприємництво як інструмент професійної адаптації ветеранів та ветеранок у цивільне життя

61

Оксана Трусевич

Роль педагогічних працівників як «фахівців екстремальної психології» в умовах війни

64

Ірина Зошій

Психологічні аспекти професійної компетентності фахівців в умовах воєнного стану

68

Лілія Пилипенко

Компетентнісний підхід у контексті професійної підготовки психологів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту..

72

ЛІТЕРАТУРА

1. Петрик О. Л. Соціальне підприємництво як інструмент державної підтримки реінтеграції військовослужбовців та ветеранів АТО/ООС: нормативно-правовий аспект. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2022. № 6. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/issue/view/issue_6_2022.
2. Система зміни військової кар'єри на цивільну має бути людиноцентричною та зосереджуватися на реальних потребах ветеранів. АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/systema-zminy-vijskovoyi-karyery-na-zyvilnu-maye-buty-lyudynocentrychnoyu-ta-zoseredzhuvatysya-na-realnyh-potrebah-veteraniv/>
3. Український ветеранський фонд за підтримки Lobby X та Work.ua. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні. Соціологічне дослідження. Червень-липень 2023 року. URL: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_precevashtuvanii.pdf
4. Український ветеранський фонд. Портрет ветерана. Соціологічне дослідження. Вересень-жовтень 2023 року. URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/portrait-of-veteran/>
5. Veteran Reintegration Program. Analytic Report July 14, 2021. URL: <https://www.irex.org/sites/default/files/2%20Veterans%E2%80%99%20Current%20Employment%20Conditions.pdf>

УДК 378.1:355.58

Оксана Трусевич, м. Львів

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК «ФАХІВЦІВ ЕКСТЕМАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ» В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна в Україні триває вже понад два роки, тому вона формує нові реалії нашого життя. Під час сучасної війни психологічних травм зазнають усі члени суспільства незалежно від того, знаходяться вони в епіцентрі бойових дій, чи бачать звірства армії агресора у новинах. Зрозуміло, більше страждають мешканці регіонів, які знаходяться в окупації або в безпосередній близькості до лінії фронту, адже там існує пряма загроза їхньому життю або життю їхніх рідних. Особливо потерпають жертви катувань, згвалтувань та викрадень. Спричинений військовою економічний занепад призводить до страждань різних верств суспільства. Руйнування інфраструктури міст призводить не лише до втрати житла і роботи, а й погіршення якості освіти й медичного обслуговування. Це все тривалий час впливає на психічний стан суспільства.

Ми живемо у ХХІ ст., у період значного технологічного прогресу. Україна знаходиться майже в центрі Європи, одного з найпрогресивніших і демократичних регіонів світу. Остання війна в Європі тривала 80 років тому. З того часу багато що змінилося, з'явилися нові цінності, нові можливості, суспільство стрімко прогресувало. Поняття «війна» поступово відходило в минуле, але зовсім не зникло. І ось історія повторюється. Особливістю сучасних збройних конфліктів є те, що під час військових дій страждає все населення країни, втягнутої у конфлікт. У такій ситуації у людей відбувається переоцінка всіх цінностей, досягнень та здобутків, змінюються психіка і світосприйняття. Вони змушені покидати свої домівки, щоб рятувати життя, шукати прихистку в інших місцях, де у них немає родичів, друзів чи просто знайомих. У людей змінюється ставлення до оточуючих, життя та самих себе.

У таких випадках необхідними є вивчення і оцінка психоемоційного стану людей для надання їм кваліфікованої допомоги та запобігання виникненню несприятливих наслідків для їхнього життя. У цьому випадку в нагоді стає екстремальна психологія, так як вона вивчає психологічні закономірності життєдіяльності особистості при виникненні надзвичайних обставин та ситуацій, небезпекою для життя та здоров'я, та розробляє науково обґрунтовані заходи психологічного забезпечення професійної та функціональної надійності працівників екстремальних професій при виконанні задач в умовах, що потребують граничної мобілізації фізичних, психологічних та моральних якостей особистості.

Відомо багато вітчизняних вчених (О. Ф. Бондаренко, В. П. Москалець, Н. В. Чепелева, С. І. Яковенко, Т. С. Яценко, Г. С. Костюк [1–10]), які вивчали загальнопсихологічні закономірності функціонування психіки та життєдіяльності індивіда в зоні граничних можливостей організму, особистості, групи, соціуму тощо. Адаже задачі, які повинна вирішувати екстремальна психологія, визначаються різноманітністю та складністю теоретичних та практичних проблем. Екстремальна психологія здійснює синтез основ психологічних знань з питань діяльності особистості в особливих умовах, основ безпеки життєдіяльності та основних правових норм, які регулюють поведінку та взаємовідносини між індивідами, між особистістю та суспільством в умовах надзвичайних ситуацій, викликаних подіями техногенного, природ-

ного або соціального походження. Назвати війну – особливими умовами, це замало, адже війна – це страждання, втрати, біль, втрачені долі, діти без батьків тощо.

У даній статті розглядається питання ролі освітян, як фахівців екстремальної психології, позаяк в умовах війни освітяни мають таке ж складне професійне завдання – це навчати майбутнє покоління, в умовах війни, в умовах повітряних загроз, а в прифронтових регіонах - в умовах щоденних обстрілів. Майбутнє України – це діти, від їх освіченості залежить чи наша країна буде процвітати, чи вона матиме належний економічний, культурний рівень серед європейських країн. Завдання, що постали перед освітянами в період війни – це не лише навчання учнів, а ще й психолого-педагогічна підтримка із сторони вчителя чи викладача, позаяк учні, підлітки, студенти – найвразливіші верстви суспільства, які потребують психологічної підтримки дорослих, допомоги у прийнятті важливих рішень.

Тому, враховуючи, що до основних задач екстремальної психології відносяться і визначення оцінки напруженості серед учасників процесу навчання в умовах війни, і дослідження психологічного впливу різноманітних стрес-факторів, і надання екстреної психологічної допомоги особам, які зазнали сильного психотравмуючого впливу і т.д. дає підстави вважати освітян – «фахівцями екстремальної психології».

Як «фахівці екстремальної психології» освітяни використовують методи екстремальної психології, такі як вивчення рівня адаптації в умовах надзвичайної ситуації, тобто війни, вплив стрес-факторів підвищеної інтенсивності, моделювання експериментів, які б дозволили простежити процес адаптації учасників навчання у всій сукупності її психологічних і соціально-побутових проявів в умовах війни, повітряних загроз; метод спостереження, а серед додаткових методів психологічного дослідження – метод аналізу. А також застосовуються активне соціально-психологічне навчання, ситуаційні завдання, тренінгові вправи, рольові ігри, презентації, консультативні бесіди, «круглі столи», дискусії, що розвивають у студентів та учнів психологічне мислення та навички спілкування й розв'язання психологічних проблем, формування системи знань щодо особливостей поведінки особистості в екстремальних ситуаціях. Мета та цілі, яким слідує освітяни – це формування системи базових знань, умінь та практичних навичок для застосування при психологічній допомозі в подоланні екстремальних психотравмуючих ситуацій. Для досягнення мети поставлені такі основні завдання: ознайомлення з основними чинниками виникнення

екстремальності та екстремальної поведінки, динамікою розвитку стресових розладів особистості в екстремальних ситуаціях, стратегіями подолання кризових ситуацій у контексті індивідуальних властивостей особистості, основними методологічними підходами в організації допомоги в подоланні наслідків екстремального впливу, особистісним підходом до проблеми стресової екстремальної ситуації, комплексними способами управління стресом особистості в екстремальних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К.: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
2. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка. К.: ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.
3. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник. К.: Ніка-Центр, 2012. 580 с.
4. Кризова психологія: навчальний посібник / Ю. В. Александров, Л. О. Гончаренко, С. М. Миронець та ін., за заг. ред. проф. О. В. Тімченка. Х.: НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2013. 383 с.
5. Луппо С. Є. Психологія екстремальних та кризових ситуацій / Навч. Посібник. Київ: НАУ, 2011. 219 с.
6. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: 2015. 324 с.
7. Оніщенко Н. В. Екстренна психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теорет. та приклад. аспекти: монографія. Х.: Вид-во «Право», 2014. 584 с.
8. Охременко О. Р. Діяльність у складних, напружених та екстремальних ситуаціях. К.: НАО України, 2004. 210 с.
9. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К.: Либідь, 2003. 376 с.
10. Психологія праці у звичайних та екстремальних умовах: навч. посіб. / М. С. Корольчук, В. М. Корольчук, С. М. Миронець та ін. К.: 2015. 625 с.
11. Трусевич О. М. Сучасний викладач як «соціальний працівник»: тенденції та виклики сьогодення. Соціально-психологічні та гуманітарні виміри безпеки життєдіяльності: матеріали І науково-практичної конференції з міжнародною участю. Львів, 2022. С. 237–241.
12. Трусевич О. М., Гембара Т. В. Сучасний викладач, як «соціальний працівник» в процесі соціальної адаптації, самореалізації студента. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції. Львів, 24–25 травня 2018. Львів, 2018. С. 371–374.
13. Трусевич О. М. Актуальні проблеми підготовки педагогічних працівників, як «фахівців соціальної сфери». Гуманітарні аспекти формування особистості:

матеріали VII Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції, м. Львів, 29 травня 2019 р. Львів, 2019. С. 130–136.

14. Трусевич О. М. Психолого-педагогічні методи соціальної роботи у питанні соціалізації. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток: матеріали V Міжнародної науково-практ. конф., м. Львів, 5–6 червня 2020 р. Львів, 2020. С. 244–249.

УДК 159.9:378.112

Ірина Зошій, м. Львів

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Життєдіяльність всього без винятку населення України докорінно змінилася з початком повномасштабної війни. Функціонування підприємств, організацій, установ, підготовка кадрів потребує нестандартних рішень, серед яких перепрофілювання, релокація. Саме в даному випадку суттєве значення відіграє професійна компетентність фахівців.

На шляху професійного становлення суспільства, компетентність особистості розглядається як професійне покликання, обов'язок, який розвивається в поєднанні зі стилем життя, професією та освітою.

При аналізі поняття компетентності українські та зарубіжні вчені визначають її як сукупність психологічних якостей, як психологічний стан, який дозволяє діяти самостійно, відповідально, тобто, діюча компетентність, як володіння можливістю, вмінням здійснювати певні професійні функції. Наявність компетентності визначається за характером результату праці особистості. Тобто, науковий спосіб тлумачення компетентності це оцінка чи зміна завершального результату праці [1].

Поняття компетентності розглядають як неодмінну характеристику суб'єкта діяльності та професіонала. Це означає вміння особистості вільно орієнтуватися в складних професійних умовах, оперувати суб'єктивними і об'єктивними складовими діяльності, здатність до застосування нових способів діяльності, готовність до використання новітніх технологій тощо. Традиційно компетентність розглядають в органічному поєднанні з цінностями, тобто йдеться про глибоку особистісну зацікавленість у певному виді діяльності. Отже, цінності є основою компетентності.